

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОИСКИ СОБСТВЕННОГО «Я» В КУРЬЕЗНЫХ СТИХАХ ИВАНА ВЕЛИЧКОВСКОГО

В статье исследуются концептуальные поиски собственного «Я» в курьезных стихотворениях бароккового поэта Ивана Величковского. Доводится, что зоровая поэзия культивировала не только форму, но и была наполнена глубоким содержанием и смыслами. На основе творчества Ивана Величковского показывается, как в разных жанрах стихотворений такого типа осмысливается автором собственный жизненный путь и предназначение.

Ключевые слова: курьезная поэзия, зоровая поэзия, эпоха Барокко, Иван Величковский, содержание, форма, собственное «Я».

Гаєвська Н. М., к.філол.н., проф.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ
Гаєвська О. В., к.філол.н.

ПСИХОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У ЗБІРЦІ «З НЕПОКРИТОЮ ГОЛОВОЮ. УКРАЇНСЬКА ЖІНОЧА ПРОЗА» (К., 2013)

У статті йдеться про психологічну спрямованість жіночих образів у збірці «З непокритою головою».

Ключові слова: психологізм, художня манера, індивідуальність, мала проза, традиція, модерністська доба.

Нині з'являється чимало літературно-критичних праць, художніх творів, у яких розглядається психологічна спрямованість жіночих образів.

Цікавою в цьому плані є збірка «З непокритою головою. Українська жіноча проза» (К., 2013), упорядкована Вірою Агєвою. Упорядник одразу зазначає мету видання книжки: «У ХХ столітті жінки здебільшого перестали імітувати чоловічі голоси й інтонації, відмовилися від чоловічих псевдонімів і представили власний погляд на світ, власну ієрархію цінностей. У цій книжці зібрано новелістику найвідоміших авторок модерністської й постмодерністської доби. Йдеться про досвід емансипанток і революціонерок десятих

років, зміну вартостей у міжвоєнний період, врешті, про складність пошуку нової ідентичності у пострадянські десятиліття» [1, 2].

Письменниці, творчість яких представлена в даній збірці, абсолютно по-новому (йдучи за Ю. Крістєвою) естетизують українське жіноче письмо, надаючи йому феміністичного звучання та форми інтелектуально-чуттєвого текстуального бунту. Тематичні стильові виміри жіночого письма з часом змінюються. На цьому наголошують В. Агеєва, Т. Гундорова, І. Жеребкіна, О. Карабльова, М. Крупка, Х. Стельмах, Л. Таран, А. Томчук та інші літературознавці.

Жіночому прозописьму різного часу властивий взаємовплив, про що свідчить спільність тем, образів, представлених в окремих художніх творах. Очевидно це дало змогу В. Домонтовичу говорити про «жоржзандизм» Марка Вовчка. Трансформація постаті жінки-митця простежується в багатьох поколіннях від «Коронни» Анни Луїзи Жермени де Сталь і «Консуело» Жорж Занд через «Царівну» Ольги Кобилянської до «Мани» Докії Гуменної та «Інопланетянки» Оксани Забужко. Цю тенденцію спостерігаємо і в даній книзі. У літературі XIX–XX століть небувалого розвитку й значення набувають індивідуальні стилі, «стильове багатство стає однією з характерних типологічних особливостей реалістичних напрямів XIX–\$5X ст.» (Д. Наливайко). Кожен митець, створивши свій характер чи галерею образів (жіночих), наділив їх лише йому притаманними індивідуальними рисами, адже засоби образотворення чи характеротворення є складниками стилю кожного письменника.

Майже всі художники слова більшою чи меншою мірою для створення та розкриття характеру використовують психологічний аналіз, аби глибше й ширше проникнути у внутрішній світ героїв. Психологізм характеру розкривається за допомогою різних засобів – через внутрішні монологи, сни, підсвідомі видіння, що інколи переростають у символи та ін.

Тема пошуку жінкою свого власного шляху характерна для літератури XIX–\$5X століть. Історичні, суспільні обставини, у яких живуть і діють героїні, впливають на них, їх психологічний стан мотивують їхні вчинки. Письменники ж досліджують найцікавіші соціальні теми епохи, формування характерів, зокрема «нових жінок», які вчаться і працюють, шукають власну дорогу в житті.

Поява в літературі цього періоду цілої когорти жінок-письменниць у світовій літературі стала знаменною і для української літератури. Їхні твори внесли «живий і новий» струмінь «жіночності» – увага до художньої деталі, особистісне начало, особливості формування особистості, дали поштовх до нових тем, образів Олена Пчілка, Наталя Кобринська, Євгенія Ярошинська,

Грицько Григоренко перейняли досвід своїх письменниць-попередниць – Марка Вовчка, Ганни Барвінок, заклали свої основи нової традиції, «у якій не було ні чоловічих псевдонімів, ні чоловіків-оповідачів, ні загалом спроби імітувати чоловічий голос. Завдяки цим авторкам у 80-тих роках в українській літературі прозвучав інтелігентний жіночий голос, а разом з ним феміністична ідея» (С. Павличко) [3, 83].

Кожна з письменниць зробила свій внесок у розвиток жіночого характеру в українській літературі, авторки приділяють значну увагу психологічній мотивації поведінки своїх героїнь, вони збагатили прозу новими темами, сюжетами, цікавими характерами. Надзвичайно різноманітними є конфлікти в їх творах. У центрі завжди – жінка з її проблемами й боротьбою за «місце під сонцем», за можливість вибору й самореалізації, зумовлена часто й особистими мотивами, і конкретно-історичними умовами, ситуаціями в суспільстві, де свобода особистості (особливо жінки), була обмежена. Письменниці часто кидають виклик уявленням про жінку, яка «не має іншого вибору і шляху, де її роль обмежується лише родиною, «домашньою жінкою», наприклад, можна назвати образи О. Кобилянської з повісті «Людина», «Царівна», «Некультурна», де її героїні, стають моделлю нової жіночої ідентичності. Так само як і героїні творів Лесі Українки, Дніпрової Чайки, Уляни Кравченко, Ірини Вільде, Марії Матіос, Людмили Таран, Оксани Забужко, Оксани Луцишин та інших. Жіноче питання завжди було в колі зору суспільства. Саме жінки-письменниці раніше, ніж їхні сучасники-чоловіки, порушили питання про статус і можливості жінки в суспільстві, особливо в XIX–\$5XI ст., період інтенсивного розвитку феміністичного руху. Надзвичайно цікавим є твір Ірини Вільде «Крадіж» зі згаданої збірки.

Пан Ігорів у розмові з Мартою зауважив: «...можливості жінки скомпрометувати мужчину дуже малі» [4, 166], а жінку – навпаки. Його розмова відзначалася зверхністю, навіть якоюсь зухвалістю «...про якісь рівні шанси тут, як бачите, і мови не може бути» [5, 166]. Особливо останні слова чоловіка обурюють Марту «наша чоловіча честь тверда, як наші голови. Щоб похитнути мою добру славу в очах у цих людей не досить вашого одного двозначного слова, пані Марто. Тут треба доказів, фактів...» [6, 166].

Марта вирішила «прочити» цього пана. І зрештою довести розум, кмітливість жінки. Вона не хоче коритися самовпевненому доктору Ігореві, відмовляє йому в поїзді на бенкет. Його впевненість, зухвалість не знає меж. Марта міркує як поставити цього пана на місце, на вечірці вона вирішує запропонувати «забавитися у фанти...»: «Пане докторе, ви збираєте фанти». І дає свого персня. «Прошу лише обережно, бо перстень цей вам не пам'ятка якась, а майно» [7, 166].

Коли закінчилася гра, персня не було, пропав «Ігорів закусує тільки спідню губу й не відповідає Марті...». «Панство, тому що перстень був під моєю опікою і пропав... не дуже приємна ситуація» [8, 166].

Аби загасити її, Марта просить гостей (того, хто «пожартував») надіслати їй перстень до десятої ранку, а сама надіслала листівки: «Перстень перед десятою вручено мені. На вашу особу не мала я найменшого підозріння» [9, 169].

Коли вранці до Марти завітала господиня вечірки Оксана, то Марта заспокоїла її, що всім надіслала повідомлення про знахідку. «Чекай Марто, я не бачу повідомлення на адресу Ігорева... [...]... Ах, я забула, зовсім забула й його повідомити про те, що перстень вже повернено мені... [...]... Ще того самого дня всі учасники вечірки знали про те, що доктор Ігорів не дістав запевнення, що на його особу не було найменшого підозріння...» [10, 169].

У цьому творі бачимо усвідомлення жінкою свого статусу, своєрідний бунт проти усталених звичаїв і порядків, коли жінка утверджує свою особистість у публічному просторі, «встановлює гендерну симетрію і абсолютизує повноправність жіночої творчої свободи», незалежності. Жанр оповідання, на відміну від роману, який дозволяв розкрити питання жіночої поетики відповідними нарративними стратегіями, обмеженість короткої форми компенсував наголошеним психологізмом. Це і уривчастість, аллозивність стають основними ознаками жіночого письма. Автор більше концентрує свою увагу на внутрішньому світі жінки, тонко передає її настрій, «показує імпресіоністичну зосередженість на півтонах, на плинності і непостійності довколишнього світу й людської сутності» [11, 7].

Саме такими – сильними, мужніми й мудрими – бачимо героїнь О. Кобилянської («Меланхолійний вальс», «Аристократка»), Лесі Українки («Над морем», «Розмова»), Уляни Кравченко («Голос серця»), Дніпрові Чайки («Мара») та ін. Твори всі різні, але в кожному з них бачимо героїнь, їх внутрішній біль, тривогу, бажання бути кращими, робити добро. Часто образи жінок зливаються з образами авторів. Скажімо, О. Кобилянська у листі до П. Тодорова писала: «Мені здається, коли прочитаєте «Valse», – будете мене цілковито знати» [12, 476]. Це справді «унікальне в українській літературі оповідання», у якому підкреслюється «чуттєвий характер стосунків між усіма трьома героїнями» [13, 14].

О. Кобилянська як ніхто вміє розкрити психологію своїх героїнь. Це розкриття може бути через портрет, через мову, дії, вчинки персонажів: «Була гарна сама собою. Ясна, майже попеляста блондинка, з правильними рисами і дуже живими блискучими очима» [14, 14]. Або інший портрет: «...не вміла висказувати почувань словами, і ми могли хіба по її очам бачити її задоволення. Ті очі окинули нас вогким вдячним блиском, а відтак спустила їх скоро, мов засоромилася свого зворушення, викликаного щирим виступом артистки» [15, 8].

Душевна чистота, розвинене почуття власної гідності, самопожертва заради кохання чи мистецтва, почуття обов'язку перед людьми – такими постають героїні нового часу, нового «європейського типу» [16, 135].

Художні деталі значущі, скеровані відтворювати стан героя: «А граючи сиділа, мов статуя, звернена до нас класичним своїм профілем не рухаючи тілом, і лише руки її мелькали по клавіатурі, мов білі листки...» [17, 30].

У творах письменниці, як зазначалось, глибоко розкриваються внутрішній світ героїнь, формування їхньої особистості, концептуальні моделі жіночого психотипу; це здебільшого непересічні особистості, які відрізняються від свого оточення.

Інколи героїні зважуються «на протест» проти свого середовища, прагнуть самі влаштувати своє життя. Вони всі різні. Це очевидно пояснюється існуванням неоромантичної та імпресіоністичної стильових систем, які зумовлюють появу різних концепцій особистості та відповідно різних характерів. Неоромантичними рисами наділяють автори своїх героїв (Леся Українка, Ольга Кобилянська та ін.). Вони показують трагізм їхньої долі, конфлікт з навколишнім світом.

Імпресіоністична характерологія відзначається яскравою індивідуальністю героїнь, для яких навколишній світ є лише сумою вражень, які вони відчувають. Скажімо, такими є героїні Л. Пономаренко «Домаха і камінь», Грицька Григоренка «Одна ніч», творів Уляни Кравченко, Наталі Романович-Ткаченко та ін.

Отже, жіночі образи означених письменників надзвичайно чуттєві, емоційні, вмотивовані кожна мріє про свободу, незалежність від будь-кого, шукає шляхи до неї, зосереджує свою діяльність на подоланні перешкод. Автори через психологічний стан героїнь моделюють найрізноманітніші здебільшого драматичні випадки життя, залучаючи об'єктивний життєвий матеріал до сфери суб'єктивного сприймання. Навколишній світ вони пізнають через внутрішнє життя у формі особистого переживання.

«У Соні серце сильніше відізнавалось, одначе лише силою волі задержало свій спокій; не відповідала на його питання, вираз тільки очей міг заступити її довгу сповідь серця...»

Правда, тісно у світі, але ми молоді і сильні. Узброєні охотою до праці, можемо глядіти митця... [18, 134].

Саме такими сильними, мудрими, впевненими в своїй правоті постають жіночі образи зі згаданої збірки «Не буде прибільшенням сказати, що саме жінки-письменниці, які почали складати серйозну конкуренцію чоловікам... прискорили психологізацію вітчизняної прози...» [19, 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агеєва В. З непокритою головою. Українська жіноча проза / Віра Агеєва. – К. : Основи, 2013. – С. 2.
2. Ткаченко Т. Фемінний дискурс другої половини ХХ – початку ХХІ століття / Т. Ткаченко. – К. : Либідь, 2012. – С. 2.
3. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / Соломія Павличко. – К. : Основи, 1997. – С. 83.
4. Вільде Ірина. Крадіж / Ірина Вільде // З непокритою головою. Українська жіноча проза. – К. : Основи, 2013. – С. 166.
5. Ірина Вільде. Там само. – С. 166.
6. Ірина Вільде. Там само. – С. 166.
7. Ірина Вільде. Там само. – С. 166.
8. Ірина Вільде. Там само. – С. 166.
9. Ірина Вільде. Там само. – С. 169.
10. Ірина Вільде. Там само. – С. 169.
11. Агеєва В. Переднє слово // З непокритою головою. – К. : Основи, 2013. – С. 7.
12. Кобилянська О. Твори : у 5 томах. – Т. 5 / О. Кобилянська. – К. : ДВХЛ, 1962-1963. – С. 476.
13. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / Соломія Павличко. – К. : Основи, 1997. – С. 80-82.
14. Кобилянська О. Меланхолійний вальс / Ольга Кобилянська // З непокритою головою. – К. : Основи, 2013. – С. 14.
15. Там само. – С. 28.
16. Гнідан О. Історія української літератури кінця ХІХ – поч. ХХ ст. / О. Д. Гнідан та ін. – К. : Либідь, 2005. – С. 135.
17. Кобилянська О. Меланхолійний вальс / Ольга Кобилянська // З непокритою головою. – К. : Основи, 2013. – С. 30.
18. Кравченко У. Голос серця / Уляна Кравченко // З непокритою головою. – К. : Основи, 2013. – С. 131.
19. Агеєва В. Переднє слово / Віра Агеєва // З непокритою головою. – К. : Основи, 2013. – С. 7.

Гаевская Н. М., к.филол.н., проф.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев
Гаевская Е. В., к.филол.н.

В статье речь идет о психологизме женских образов на основании книги «З непокрытою головою».

Ключевые слова: психологизм, художественная манера, индивидуальность, малая проза, традиция, модернистская эпоха.

*Gayevska N. M.,
Gayevska E. V.*

The article deals with psychological characteristics of female images, based on the book 'Z nepokrytoyu holovoyu' (Bareheaded).

Key words: psychological characteristics, artistic manner, individuality, small prose forms, tradition, modernistic époque.

УДК 82.09:792 (477) Ю. Меженко

Гладун Д. В., студ.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР У КИЄВІ НА ПОЧАТКУ 20-ИХ РОКІВ ХХ СТ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НЕОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЮРІЯ МЕЖЕНКА)

У статті розглядається стан українського театру в час відбудови та відродження після громадянської війни за матеріалами архівних документів Юрія Меженка.

Ключові слова: літературна критика, театр, модерністські тенденції, криза театру, автограф.

*«Театр – це мірило, яке показує велич країни або її занепад»
Федеріко Гарсія Лорка*

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. для України був періодом розвалу традиційних моделей; соціального-економічних, ідеологічних та культурних змін, які позначилися, зокрема, на ставленні можновладців до української мови [12, 103]. Після скасування заборони на спектаклі українською мовою,